

**Trešās personas vietniekvārdi „Līdzsvarotajā
mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusā” un
zinātniskajos rakstos angļu valodā**

***The use of the third person pronouns in
“The Balanced Corpus of Modern Latvian” and
research articles in English***

Zigrīda Vinčela

Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte

Anglistikas nodaļa

Visvalža iela 4a, Rīga, LV-1050

E-pasts: zigrida.vincela@lu.lv

Trešās personas vietniekvārdu lietojums latviešu un angļu valodā atšķiras, ja vietniekvārdi attiecas uz lietvārdiem, kurus lieto plaša cilvēku kopuma apzīmēšanai vispārīgā ar konkrētu personu nesaistītā nozīmē. Latviešu valodā ir neīstās kopdzimtes lietvārdi, kuri atbilstoši valodas normām lietojami abās dzimtēs, bet plaša cilvēku kopuma apzīmēšanai šos lietvārdus lieto vīriešu dzimtē un uz tiem attiecas vīriešu dzimtes vietniekvārds *viņš*. Savukārt angļu valodā kopš 20. gs. vidus dzimumneitrālas izteiksmes dēļ kopdzimtes vietniekvārda *viņš* lietojums tiek apšaubīts, iesakot šī vietniekvārda alternatīvas (*she* ‘viņa’, *they* ‘viņi’, *he or she* ‘viņš vai viņa’ u. c. grafiskās variācijas). Lai izzinātu minēto vietniekvārdu lietojuma tendences angļu valodā, pētījumā atlasīti un analizēti piemēri no brīvpieejas zinātnisko rakstu krājumiem. Piemēru izpēte liecina, ka zinātnisko rakstu krājumos iezīmējas kopējā angļu valodas tendence – atteikties no kopdzimtes vietniekvārda *he* ‘viņš’ lietojuma. Tomēr līdztekus vērojama alternatīvo vietniekvārdu daudzveidība ne tikai atšķirīgu izdevēju, bet arī viena izdevēja žurnālu rakstos. Savukārt piemēri no „Līdzsvarotā mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusa” apstiprina lietvārdu un tiem pieskaņoto vietniekvārda lietojumu vīriešu dzimtē, ja lietvārds apzīmē plašu cilvēku kopumu.

Atslēgvārdi: lietvārds, neīstās kopdzimtes lietvārds, vietniekvārds, kopdzimtes vietniekvārds.

Trešās personas vietniekvārdu lietojums latviešu un angļu valodā atšķiras, ja vietniekvārdi attiecas uz lietvārdu, kas apzīmē ar konkrētu personu nesaistītu plašu cilvēku kopumu (piem., *pacients*, *students*, *skolēns*, *mācītspēks*, *dabas draugs* u. c.). Raksta mērķis ir apzināt valodnieku atziņas un izpētīt minēto vārdu lietojumu zinātnisko rakstu krājumos, kas publicēti dažādās Eiropas valstīs angļu valodā un vēltīti lietišķās valodniecības jautājumiem, kā arī piemērus, kas rodami „Līdzsvarotajā mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusā”.

Lietvārda dzimti latviešu valodā norāda tā gramatiskā forma, t. i., galotne (Skujiņa 2007, 100). Taču latviešu valodā ir arī kopdzimtes lietvārdi, kuri

atbilstoši valodas normām ir lietojami abās dzimtēs, un tiem ir kopīga locīšanas paradigma (piem., *auša, tiepša* u. c.), kas atšķiras tikai datīva formā. Valodnieki ir aktualizējuši (sk. Smiltnece 2008; Meistere 2008, 2009; Nītiņa, Grigorjevs 2013; Kalnača 2014) kopdzimtes lietvārdu lietojumu mūsdienu latviešu valodā un skāruši arī neīstos kopdzimtes lietvārdus (piem., Veisbergs 1999; Strelēvica 2004; Kalnača 2008), kurus detalizētāk ir apskatījusi Anda Meistere, jo līdz šim tie nav bijuši valodnieku redzeslokā, piem., Jāņa Endzelīna (1951) un Valērijas Bērziņas-Baltiņas (1973) darbos tie nav minēti.

A. Meistere (2009, 46) skaidro, ka par neīstajiem kopdzimtes vārdiem ir uzskatāmi vārdi, kuriem ir „izmantota kopīga locīšanas paradigma, kas netiek diferencēta atkarībā no personas dzimuma nevienā locījumā”. Pamatojoties uz valodnieku teorijām un pētījumiem, A. Meistere (2008, 185) piedāvā šādu neīstās kopdzimtes lietvārdu grupējumu:

- 1) vispārīgas nozīmes vārdi, kas ir ģinšu/sugu apzīmējumi (sk. 1. piemēru);
- 2) funkcionāli vārdi vai kāda vispārīga statusa apzīmējumi (sk. 2. piemēru);
- 3) vārdi, kuru pamatnozīme nav saistīta ar cilvēka apzīmēšanu un kas funkcionālā aspektā kļūst par neīstās kopdzimtes lietvārdiem, ja tiek attiecināti uz cilvēkiem (sk. 3. piemēru).

(1) *cilvēks, bērns, bēbis, zīdāinis* u. c.

(2) *indivīds, ģēnijs, spoks, boss, elks, personība, mācītbspēks* u. c.

(3) *produkts, zābaks* u. c.

Vienlaikus A. Meistere (2009, 47) akcentē, ka „teorētisko nostādņu nekonkrētība [...] pieļauj interpretācijas iespējas, tāpēc par neīstās kopdzimtes vārdiem var uzskatīt arī daudzus citus vārdus atsevišķās nozīmēs, atkarībā no konteksta”. Pamatojoties uz iepriekš minētajiem skaidrojumiem, ir piemēri, kuros pie neīstās kopdzimtes lietvārdiem, domājams, ir piederīgi ne tikai vispārīgas nozīmes lietvārdi (piem., *cilvēks, bērns, indivīds* u. c.), bet arī tādi lietvārdi kā, piem., *pacients/paciente, pircējs/pircēja, skolēns/skolniece, students/studente* u. c., kurus lieto vīriešu un sieviešu dzimtē, taču, lai apzīmētu plašu ar konkrētu personu nesaistītu ļaužu kopumu, tos lieto vīriešu dzimtē. Kā redzams 4. piemērā, kas atlasīts „Līdzsvarotajā mūsdienu latviešu valodas korpusā”, lietvārds *pacients* ir attiecināms gan uz sieviešu, gan vīriešu dzimtes pacientiem, jo apzīmē nevis konkrētu personu, bet gan pacientu kopumu, kurā ietilpst vīriešu un sieviešu dzimtes pacienti, un tādēļ gan lietvārdu, gan arī saistīto vietniekvārdu lieto vīriešu dzimtē.

(4) *Un ir vienalga, vai tas ir galīgi nodzēries pacients vai tāds, kas nav pie tā vainīgs, vinš tomēr ir jāārstē.*

Savukārt angļu valodā lietvārda dzimti atspoguļo semantiski (sk. Quirk et al. 1985, 314–315; Biber et al. 1999, 311–312), piem., vārdu izvēle, kas izsaka dzimti *boy/girl* ‘zēns/meitene’, vārddarināšanas paņēmieni *actor/actress* ‘aktieris/aktrise’, *duke/duchess* ‘hercogs/hercogiene’, kā arī trešās personas vietniekvārda lietojums, kas attiecas uz lietvārdu. Piem., vietniekvārdu

he ‘viņš’ lieto ar lietvārdu, kas apzīmē vīriešu dzimti, vietniekvārdu *she* ‘viņa’ ar lietvārdu, kas apzīmē sievietes dzimti. Savukārt vietniekvārda izvēles grūtības rodas tad, ja vietniekvārds attiecināms uz lietvārdiem, kas var apzīmēt gan vīriešu, gan sievietes dzimtes denotātu vai arī denotātu, kura dzimte nav zināma, kā arī plašu ar konkrētu personu nesaistītu ļaužu grupu, piem., lietvārdi *friend* ‘draugs/draudzene’, *journalist* ‘žurnālists/žurnāliste’ u. c., kā arī vietniekvārdi *anybody*, *anyone* ‘ikviens’ u. c. gadījumi.

Tas nozīmē, ka angļu valodā vietniekvārda izvēle ir būtiska lietvārda dzimtes norāde ikvienā komunikatīvajā situācijā. Tādēļ angļu valodā vairākkārt ir aktualizējies jautājums par to, kurš vietniekvārds būtu lietojams ar lietvārdiem un, piem., vietniekvārdu *everyone* ‘ikviens’, kas apzīmē plašu cilvēku kopumu, t. i., kuram vietniekvārdam būtu piešķirama kopdzimtes funkcija. Valodnieki norāda – apskatot dažādos laika posmos angļu valodā publicētos daiļdarbus, ir rodami piemēri, kas liecina, ka vēsturiski acīmredzot priekšroka ir dota vietniekvārdam *they* ‘viņi/viņas’. Piem., Elizabeta Adami (*Elisabetta Adami* 2009, 282) atgādina, ka dažādu rakstnieku darbos vietniekvārds *they* ‘viņi, viņas’ veic kopdzimtes funkciju, jo tādi teikumi kā *Everybody raised their hands* ‘Ikviens pacēla roku’ ir tikuši un tiek plaši lietoti. Kopdzimtes vietniekvārds *they* ir arī rodams daiļdarbos, piem., Džeinas Ostinas (*Jane Austin*) darbā „Lepnums un aizspriedumi” (*Pride and Prejudice*), kas iznāca 1811. gadā (sk. 5. piemēru), kā arī Viljama M. Tekerija (*William M. Thackeray*) 1847.–1848. gadā iznākušajā darbā „Liekulības tirgus” (*Vanity Fair*) (sk. 6. piemēru), lai gan šī vietniekvārda gramatiskā daudzskaitļa forma nesaskaņojas ar lietvārda vienskaitļa formu vai vietniekvārdu *everyone* ‘ikviens’, kas gramatiski arī saistās ar vienskaitli.

- (5) *But to expose the former faults of any person, without*
 Bet izpaust iepriekšējos trūkumus jebkura cilvēka bez

knowing what their present feelings were,
 nezinot kādas viņu tagadējās izjūtas bija

seemed unjustifiable.
 likās neattaisnojamas.

‘Bet toreiz šķieta neattaisnojami izpaust cilvēka kādreizējos trūkumus, nezinot, kādas tagad bija viņa izjūtas.’

- (6) *A person can't help their birth.*
 Cilvēks nevar palīdzēt viņi/viņas piedzimšana.

‘No cilvēka nav atkarīga viņa piedzimšana.’

Vietniekvārda *they* ‘viņi, viņas’ un lietvārda vienskaitļa formas gramatiskā nesaderība kalpojusi par pamatu norādēm angļu valodas gramatikās (laika posmā no 18. gs. vidus līdz pat 20. gs. vidum), ka vietniekvārds *he* ‘viņš’ būtu lietojams kā kopdzimtes vietniekvārds, jo tā gramatiskā forma (vienskaitlis) saskaņojas ar lietvārda (piem., *teacher* ‘skolotājs/skolotāja’) vienskaitļa formu un arī nenoteikto vietniekvārdu *everyone* ‘ikviens’. Sākotnēji šī pieeja tika pausta darbā „A New Grammar” („Jaunā gramatika”), kurš izdots 1745. gadā un kura

autore bija Anna Fišere (*Ann Fisher*). Tādējādi vietniekvārds *he* ‘viņš’ līdztekus savai pamatfunkcijai apmēram divu gadsimtu garumā nostiprinājās kā kopdzimtes vietniekvārds. Savukārt vietniekvārda *they* ‘viņi, viņas’ kopdzimtes funkcija šajā laika posmā netika atbalstīta.

20. gs. vidū līdz ar dzimumlīdztiesības jautājumu aktualizāciju sabiedrībā kļuva svarīgs arī jautājums par kopdzimtes vietniekvārdu lietojumu angļu valodā. Šīs norises satricināja vietniekvārda *viņš* pozīciju kopdzimtes vietniekvārda statusā un izraisīja vētrainu diskusiju par to, kuram vai kuriem vietniekvārdiem būtu piešķirama kopdzimtes funkcija. Valodnieki, aktīvi iesaistoties diskusijā, iezīmēja vairākus kopdzimtes vietniekvārdu lietojuma uzskatu virzienus:

- 1) kopdzimtes vietniekvārda *they* ‘viņi/viņas’ rehabilitācija, piem., Donalds G. Makejs (*Donald G. MacKay* 1983), Deniss Barons (*Dennis Baron* 1986) u. c. valodnieki, kas uzskatīja, ka *he* (viņš) lietojums nesaskan ar lietvārda dzimti, uz kuru tas attiecas;
- 2) kopdzimtes vietniekvārda *he* saglabāšana kopdzimtes funkcijā, piem., Fransīna V. Frenka (*Francine W. Frank*) un Pola Treklere (*Paula Treichler*) (1989), kas to pamatoja ar *he* ‘viņš’ (vienskaitlis) gramatisko saskaņojumu ar lietvārdu;
- 3) dažādu citu alternatīvu variantu lietojums, piem., *he or she* u. c., kurus apskatījis, piem., D. Barons (1981).

Atšķirīgi secinājumi un ieteikumi par kopdzimtes vietniekvārdu izvēli un lietojumu, kas kalpotu kā *he* alternatīva, atspoguļojas arī mūsdienu angļu valodas gramatikās. Piem., D. Baibers u. c. (1999, 316–317) atzīst šādas *he* lietojuma alternatīvas:

- 1) dažādas vietniekvārdu kombinācijas *he or she* ‘viņš vai viņa’, *his or her* ‘viņa vai viņas’, *he/she* ‘viņš/viņa’, *his/her* ‘viņa/viņas’;
- 2) daudzskaitļa vietniekvārdus *they/them/their* ‘viņi, viņas, viņiem/viņām, viņu’;
- 3) teikumu veidošanu daudzskaitlī, lai izvairītos no kopdzimtes vietniekvārdu dilemmas.

Savukārt Endžela Dauninga (*Angela Downing*) un Filips Loks (*Philip Locke*) (1992/2006, 412–415), atzīstot, ka *he* lietojums ir daudziem kļuvis nepieņemams, iesaka izmantot šādas kopdzimtes vietniekvārda alternatīvas:

- 1) *they* (‘viņi, viņas’);
- 2) neekonomiskus vietniekvārdu pārus *he or she* ‘viņš vai viņa’ u. c.;
- 3) visekonomiskāko formu *s/he*, kas gan lietojama vienīgi rakstu valodā.

Lai rastu priekšstatu par kopdzimtes vietniekvārdu lietojuma tendencēm angļu valodā laika posmā no 20. gs. 60. gadiem, E. Adami (2009, 281–308) veica plašu pētījumu, kas balstās uz diahronisku tekstu korpusiem. Pirmkārt, pētniece izvēlējās tekstu korpusus, kas atklātu vietniekvārdu lietojuma tendences pirms (t. i., *LOB* un *BROWN*, sk. 1. tabulu) un pēc (t. i., *FLOB* un *FROWN*, sk. 1. tabulu) valodnieku diskusijas. Turklāt, lai akcentētu iespējamās kopdzimtes vietniekvārdu lietojuma variācijas britu un amerikāņu angļu valodā, E. Adami izraudzītie korpusi ietver

gan britu (*LOB, FLOB, BNC*), gan arī amerikāņu (*BROWN, FROWN, ANC*) angļu valodā veidotos tekstus.

Apskatot iegūtos rezultātus, protams, jāņem vērā, ka pētījums neietver teikumus, kurus to autori bija veidojuši daudzskaitlī, iespējams, lai diplomātiski izvairītos no kopdzimtes vietniekvārdu lietojuma. Šādu teikumu atlase ir sarežģīta, varētu teikt, pat apšaubāma, jo nav iespējams konstatēt, vai daudzskaitļa lietojumu ir tiešām noteikusi kopdzimtes vietniekvārdu dilemma.

E. Adami iegūtie rezultāti (sk. 1. tabulu) liecina par vairākām būtiskām tendencēm. Pirmkārt, laika posmā pēc valodnieku diskusijas (sk. *FLOB* un *FROWN*) ir vērojama kopdzimtes vietniekvārda *he* ‘viņš’ lietojuma samazināšanās, īpaši amerikāņu angļu valodas tekstos. Otrkārt, ir vērojams vietniekvārda *they* ‘viņi/viņas’ lietojums kopdzimtes funkcijā, kas nav ticis konstatēts pirms diskusijas veidotajos *LOB* un *BROWN* korpusa tekstos. Turklāt pētniece ir arī konstatējusi *FLOB* un *FROWN* korpusa tekstos pat kopdzimtes vietniekvārda *she* ‘viņa’ lietojuma gadījumus.

Tekstu korpusi	<i>he</i>	<i>they</i>	<i>s/he</i>	<i>she</i>
<i>LOB</i> 1960	487,50	0	6,25	0
<i>FLOB</i> 1990	318,75	12,50	131,25	25
<i>BROWN</i> 1960	531,25	0	6,25	0
<i>FROWN</i> 1990	212,50	6,25	62,50	12,5
<i>ANC</i> 1990	105,50	5,07	10,83	11,98
<i>BNC</i> 1990	1198,59	5,91	114,36	34,08

1. tabula. Vietniekvārdi britu un amerikāņu angļu valodas korpusos (Adami, 2009, diahronisks pētījums, vārdu biežums uz 1 milj. vārdu)

E. Adami ir konstatējusi kopdzimtes vietniekvārdu *they* ‘viņi/viņas’, kā arī *s/he* un pat *she* ‘viņa’ lietojuma gadījumus arī *BNC* un *ANC* korpusā un ir izpētījusi, ka vietniekvārds *he* ‘viņš’ biežāk tiek lietots *BNC* tekstos.

Valodnieku atšķirīgā attieksme pret kopdzimtes vietniekvārdu lietojuma izvēli angļu valodā, kas ir fiksēta angļu valodas gramatikās (sk. Biber et al. 1999; Downing, Locke 2006), kā arī kopdzimtes vietniekvārdu lietojuma variācijas vispārīgajos tekstu korpusos (*BNC, ANC*) apgrūtinā to izvēli un lietojumu zinātnisko rakstu autoriem, kuru dzimtā valoda nav angļu valoda.

Lai izzinātu minēto vietniekvārdu lietojuma tendences angļu valodā veidotajā zinātniskajā diskursā, ir izpētīti 2012. un 2013. gadā angļu valodā publicētie zinātniskie raksti lietišķajā valodniecībā šādos rakstu krājumos: „Annual Review of Education, Communication and Language Sciences” (Lielbritānija), „ELIA Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada” (Spānija), „Apples – Journal of Applied Language Studies” (Somija). Izraudzītie krājumi ir pieejami datubāzē DOAJ (*Directory of Open Access Journals*), savukārt informācija par apskatītajiem zinātniskajiem rakstiem ir ietverta avotu sarakstā.

Lai atlasītu piemērus, tika izveidots vietniekvārdu saraksts, kuri, kā norāda valodnieki, ir veikuši un/vai var veikt kopdzimtes funkciju (t. i., *he, she, they*,

himself, herself, themselves), kā arī šo vietniekvārdu iespējamās formas (piem., *he, him, his* utt.) un to grafiskās kombinācijas (piem., *s/he, he or she, he/she*). Saraksts ir ticis izmantots kā vaicājums piemēru atlasei *AntConc* konkordances programmā. Katrs izvēlētais vietniekvārda gadījums ir pārbaudīts kontekstā, lai pārlicinātos, vai tam patiesi ir kopdzimtes funkcija. No piemēru atlases izslēgti rakstos iekļautie citāti. Šajā pētījumā ir izcelts rakstu autoru lietoto kopdzimtes vietniekvārdu veidu klāsts, neakcentējot lietojuma biežuma rādītājus salīdzinošā aspektā. Turklāt, iespējams, autori ir ņēmuši vērā valodnieku ieteikumu, veidojot teikumus, lietojot daudzskaitli, lai izvairītos no kopdzimtes vietniekvārdu izvēles dilemmas. Tādēļ, līdzīgi E. Adami (2009) pētījumam, zinātniskajos rakstos nav atlasīti teikumu piemēri, kuri varētu būt veidoti daudzskaitlī, lai izvairītos no kopdzimtes vietniekvārdu izvēles grūtībām.

Rakstu krājumu izpētes rezultāti atklāj gan visos krājumos kopīgas vietniekvārdu lietojuma tendences, gan arī katram krājumam raksturīgas iezīmes. Pirmā kopējā tendence – autoru tekstos nav konstatēti kopdzimtes vietniekvārda *he* ‘viņš’ lietojuma gadījumi, lai gan šis vietniekvārds ir sastopams rakstos minētajos citātos.

Otra tendence – trešās personas vietniekvārdu formu *he/she* ‘viņš/viņa’ grafisko variāciju izvēle (piem., lietojums ar ‘*or*’ vai šķērsvītru) atšķiras katra rakstu krājuma piemēru klāstā.

Ņūkāslas Universitātes (Lielbritānija) elektroniskais zinātnisko rakstu krājums „Annual Review of Education, Communication and Language Sciences” (*ARECLS*) iznāk reizi gadā kopš 2004. gada. Desmit minētā krājuma rakstu piemēri liecina, ka autori ir izmantojuši divus kopdzimtes vietniekvārdu veidus. Pirmkārt (sk. 2. tabulu), paralēlo vienskaitļa trešās personas vietniekvārdu formu ekonomisko lietojumu, t. i., izmantojot šķērsvītru, kā arī trešās personas vīriešu un sieviešu dzimtes vietniekvārdu formas, kas apvienotas ar saikli *or* ‘vai’ (sk. 7. piemēru).

(7) <i>The leader</i>	<i>has</i>	<i>a vision</i>	<i>of what</i>	<i>she</i>	<i>or</i>	<i>he</i>
Līderim	ir	skatījums	ko	viņa	vai	viņš
<i>wants</i>	<i>to achieve.</i>					
vēlas	sasniegt.					

‘**Līderim** ir skaidrs, ko **viņš** vēlas sasniegt.’

Otrkārt, rakstu autori ir lietojuši arī kopdzimtes vietniekvārdu *they* (sk. 8. piemēru).

(8) <i>The younger</i>	<i>the teacher</i>	<i>the more easily</i>
Jaunāks	skolotājs/-a	vieglāk
<i>they</i>	<i>accept</i>	<i>technology.</i>
viņi/viņas	pieņem	tehnoloģijas.

‘Jo jaunāks **skolotājs**, jo vieglāk **viņš** pieņem tehnoloģijas.’

Krājums „Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada” (*ELIA*) tiek izdots kopš 2000. gada Seviljas Universitātē (Spānijā), un tajā publicē rakstus spāņu un angļu valodā. Kopdzimtes vietniekvārdu piemēri ir atlasīti deviņos angļu valodā publicētos rakstos, to skaits ir salīdzinoši neliels, jo rakstu autori atbilstoši kontekstam ir lietojuši lietvārdus daudzskaitlī, piem., *trainees, students, learners, subjects* u. c. Savukārt gadījumos, kad kontekstuāli ir radusies nepieciešamība izmantot kopdzimtes vietniekvārdus, priekšroka konsekventi ir dota maksimāli ekonomiskām formām, izmantojot šķērsvītru (sk. 9. piemēru):

(9) <i>The higher</i>	<i>the student's</i>	<i>proficiency</i>	<i>level,</i>	<i>the more</i>
Augstāks	studenta	zināšanu	līmenis	vairāk
<i>strategies</i>	<i>s/he</i>	<i>used.</i>		
stratēģijas	viņš/viņa	izmantoja.		

‘Jo augstāks **studenta** zināšanu līmenis, jo vairāk stratēģijas **viņš** izmantoja.’

<i>ARECLS</i> (<i>Lielbritānija</i>) (10 raksti, 35 176 v.)	<i>ELIA</i> (<i>Spānija</i>) (9 raksti 56 458 v.)	<i>AJALS</i> (<i>Somija</i>) (19 raksti, 186 539 v.)
<i>they, their</i> (3)	<i>their</i> (1)	<i>they, their, them</i> (7)
<i>him/her</i> (2)	<i>he/she, his/her, him/her</i> (6)	<i>he/she, his/her, him/her</i> (17)
		<i>he or she, his or her</i> (21)
<i>she or he</i> (2)	<i>s/he</i> (3)	<i>him/herself</i> (1)
		<i>s/he</i> (3)

2. tabula. Kopdzimtes vietniekvārdu piemēri

<i>ARECLS</i>	<i>ELIA</i>	<i>AJALS</i>
<i>leader</i> ‘līderis/līdere, <i>participant</i> ‘dalībnieks/ dalībniece’, <i>pupil</i> ‘skolēns/ skolniece’, <i>teacher</i> ‘skolotājs/skolotāja’	<i>student</i> ‘students/ studente’, <i>worker</i> ‘strādnieks/strādniece’, <i>learner</i> ‘apguvējs/ apguvēja’, <i>friend</i> ‘draugs/draudzene’, <i>neighbour</i> ‘kaimiņš/ kaimiņiene’	<i>individual</i> ‘indivīds’, <i>learner</i> ‘apguvējs/ apguvēja’, <i>partner</i> ‘partneris/partnere’, <i>participant</i> ‘dalībnieks/dalībniece’, <i>player</i> ‘spēlētājs/spēlētāja’, <i>researcher</i> ‘pētnieks/pētniece’, <i>reader</i> ‘lasītājs/lasītāja’, <i>speaker</i> ‘runātājs/runātāja’, <i>student</i> ‘students/studente, <i>teacher</i> ‘skolotājs/skolotāja’, <i>researcher</i> ‘pētnieks/pētniece’, <i>writer</i> ‘rakstnieks/rakstniece’

3. tabula. Ar kopdzimtes vietniekvārdiem saistīto lietvārdu saraksts

Krājumā „Apples – Journal of Applied Language Studies”, kas tiek izdots Somijā, Jiveskiles Universitātē, kopš 2001. gada (1–3 izdevumi gadā) tiek

iekļauti raksti angļu valodā. Deviņpadsmit rakstos rodamie piemēri atklāj lielāku kopdzimtes vietniekvārdu lietojuma daudzveidību nekā piemēri no *ARECLS* un *ELIA*. Autori ir izmantojuši gan vienskaitļa trešās personas vietniekvārdu *he/she* pilno formu (sk. 10. piemēru), gan arī t. s. saīsināto formu *s/he*, kā arī trešās personas vīriešu un sieviešu dzimtes vietniekvārdu formas, kas apvienotas ar saikli *or* ‘vai’.

- (10) *What is the role of the speaker when he/she has*
 Kāda ir loma **runātāja** kad **viņš/viņa** ir
chosen the topic for conversation?
 izvēlēties/-usies tēmu sarunai?

‘Kāda ir **runātāja** loma, kad **viņš** ir izvēlēties sarunas tēmu?’

Krājuma tekstos ir rodami arī piemēri, lai gan mazākā skaitā, kuros kopdzimtes vietniekvārda funkciju veic vietniekvārds *they* (sk. 11. piemēru):

- (11) *The learner makes personal sense out of what they*
Apmācāmais veido savu izpratni no ko **viņi**
encounter.
 saskaras.

‘**Apmācāmais** veido savu izpratni no tā, ar ko **viņš** saskaras.’

Krājumā atrasto piemēru klāstā ir arī gadījums, kas liecina par raksta autora vēlmi saīsināt visneekonomiskāko kopdzimtes vietniekvārdu paralēlo formu *himself/herself*, tās vietā piedāvājot *him/herself*.

„Līdzsvarotajā mūsdienu latviešu valodas korpusā” ir atlasīti piemēri ar lietvārdiem latviešu valodā, kuri ietverti 3. tabulā. Tekstu korpusā rodamie piemēri liecina par lietvārda un tam pieskaņotā vietniekvārda vīriešu dzimtes lietojumu kontekstos, kas saistīti ar plaša cilvēku kopuma apzīmējumu, lai gan šiem lietvārdiem (izņemot tādu 1. grupas neīstas kopdzimtes lietvārdu kā *indivīds*) līdztekus vīriešu dzimtei citos kontekstos ir iespējama arī sieviešu dzimtes forma. Kā redzams 12. piemērā, vietniekvārds *viņš* attiecas uz lietvārdu *students*, kas apzīmē plašu abu dzimumu studentu kopumu, savukārt 13. piemērā vietniekvārds *viņam* attiecas uz lietvārdu *skolēns*, kas apzīmē visu Latvijas skolēnu kopumu neatkarīgi no dzimuma.

- (12) *Ja students neatmaksās kredītu, banka vērsīsies pie kredīta galvotāja un*
apķīlās studenta un viņa galvotāja mantu.

- (13) *Lai skolēns tiktu uzaicināts saņemt goda rakstu, viņam jābūt sekmīgam*
mācībās un ar nevainojamu uzvedību.

Secinājumi

Piemēru izpēte liecina, ka zinātniskajos rakstos angļu valodā autori nelieto kopdzimtes vietniekvārdu *he* ‘viņš’, kas atbilst mūsdienu angļu gramatikās

sniegtajam zinātnieku ieteikumam. Šis atzinums būtu ņemams vērā, veidojot zinātniskos rakstus angļu valodā. Tomēr līdztekus vērojama alternatīvo vietniekvārdu lietojuma daudzveidība ne tikai dažādu izdevēju, bet arī viena izdevēja krājumu rakstos, kas acīmredzot ir saistīts ar angļu valodas gramatikās ieteiktajiem kopdzimtes vietniekvārda *he* aizstāšanas variantiem. Turklāt, kā liecina piemēru izpēte, trešās personas vienskaitļa vietniekvārdu kombinācijas, piem., *s/he, he/she, he or she*, rakstu autori ir lietojuši biežāk nekā daudzskaitļa vietniekvārdu *they* 'viņi/viņas'. Lai gan ir vērojama nekonsekvence dzimumneitrālu vietniekvārdu lietojuma ieteikumos, kā arī valodnieku veiktajos pētījumos un arī šī pētījuma piemēros, tomēr, veidojot tekstus angļu valodā, acīmredzot būtu ieteicams izvēlēties vienu kopdzimtes vietniekvārdu lietojuma veidu un to respektēt, lai lasītājiem atvieglotu teksta domas uztveri. Protams, jāņem arī vērā tas, ka kopdzimtes vietniekvārdu lietojuma pamatā ir katra autora izvēle noteiktā saziņas situācijā. Turpmāk būtu veicams plašāks zinātniskā diskursa kvantitatīvs pētījums, lai noskaidrotu, kuras no vietniekvārda *he* 'viņš' alternatīvajām formām, iespējams, ir visvairāk lietotās mūsdienu zinātniskajā diskursā angļu valodā.

Saīsinājumi

ANC	<i>American National Corpus</i>
BROWN	<i>Brown University Standard Corpus of Present-Day American English</i>
BNC	<i>British National Corpus</i>
FLOB	<i>The Freiburg-LOB Corpus of British English</i>
FROWN	<i>The Freiburg-Brown Corpus of American English</i>
LOB	<i>Lancaster-Oslo-Bergen Corpus</i>

Avoti un rīki

1. Alghamdi, Ahmed. 2013. Emotional intelligence and school learners' ability with respect to the Saudi Arabian educational context. *Review of Education, Communication and Language Sciences*. Vol. 10. 1–21.
2. Allemanno, Jane. 2013. Testing the Reading Ability of Low Educated ESOL Learners. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 7, 1. 67–81.
3. *Annual Review of Education, Communication and Language Sciences*. Newcastle University. Pieejams: <http://research.ncl.ac.uk/ARECLS/>
4. *AntConc*. Pieejams: http://www.laurenceanthony.net/antconc_index.html
5. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. University of Jyväskylä. Pieejams: <http://apples.jyu.fi/>
6. Austen, Jane. 2013. *Pride and Prejudice*. Top Five Books, LLC.
7. Banha, Woralak, 2013. What causes spelling errors of Thai EFL students? *Review of Education, Communication and Language Sciences*. Vol. 10. 107–129.
8. Beltrán, Elina Vilar. 2013. Requesting in English as a lingua franca: Proficiency effects in stay abroad. *Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada*. 13. 111–147.
9. Bergroth-Koskinen, Ulla-Maija, Seppälä, Riina. 2012. Teacher-researchers Exploring Designbased Research to Develop Learning Designs in Higher Education Language Teaching. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 2. 95–112.

10. Block, David. 2013. Issues in language and identity research in applied linguistics. *Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada*. 13. 11–46.
11. Cabrejas Peñuelas, Ana Belén. 2012. The writing strategies of American university students: Focusing on memory, compensation, social and affective strategies. *Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada*. 12. 77–113.
12. Delgaty, Laura. 2013. Communities of Practice in clinical education: Do we (need to) trust our leaders? *Review of Education, Communication and Language Sciences*. Vol. 10. 43–68.
13. *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*. 2014. Pieejams: <http://doaj.org/>
14. Doiz, Aintzane, Elizari, Carmen. 2013. Metaphoric competence and the acquisition of figurative vocabulary in foreign language learning. *Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada*. 13. 47–82.
15. Ebrahimi, Nabi A., Rahimi, Ali. 2013. Towards a more efficient EFL reading comprehension classroom environment: The role of content and critical reading. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 7, 2. 1–15.
16. Eshet, Olubusola. 2012. Synthetic phonics as a tool for improving the reading skills of Nigerian pupils. *Annual Review of Education, Communication and Language Sciences*. Vol. 9. 141–162.
17. Eshet, Olubusola. 2013. Teaching reading skills: The suitability of CD and class teachers' mobile phones for lesson preparation. *Review of Education, Communication and Language Sciences*. Vol. 10. 91–106.
18. *Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada (ELIA)*. Pieejams: <http://www.publius.us.es/en/node/167>
19. Farrelly, Raichle. 2013. Converging Perspectives in the LESLLA Context. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 7, 1. 25–44.
20. Gallucci, Sonia. 2013. Emotional Investments During the Year Abroad: A case study of a British ERASMUS student in Italy. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 7, 2. 17–37.
21. Grami M. Grami. 2012. Are learner-centred approaches the answer to Saudi language classes? *Annual Review of Education, Communication and Language Sciences*. Vol. 9. 1–14.
22. Gunion, Richard. 2012. What are the types and proportions of 'major' spelling errors made by 'short-stay' Japanese university students enrolled full-time at Newcastle University. *Annual Review of Education, Communication and Language Sciences*. Vol. 9. 15–41.
23. Heines, Kevin. 2012. 'Stories from No-Man's Land?' Situated language learning through the use of role models in the context of international Higher Education. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 1. 1–22.
24. Huhtala, Anne, Lehti-Eklund, Hanna. 2012. Language Students and Emerging Identities. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 2. 5–17.
25. Kitikanan, Patchanok, Al-Tamini, Jalal. 2012. The earliest stage of voiceless fricative acquisition among the learners of Mandarin Chinese. *Annual Review of Education, Communication and Language Sciences*. Vol. 9. 91–114.
26. Leone, Paola. 2013. Content Domain and Language Competence in Computer-mediated Conversation for Learning. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 2. 131–153.

27. Līdzsvarots mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss. Pieejams: <http://www.korpuss.lv>
28. Llewellyn-Williams, Jill. 2012. In Search of Lost Language: A longitudinal study into trainee teacher motivation and the reactivation of lapsed language skills. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 2. 61–73.
29. Marrapodi, Jean. 2013. What Doesn't Work for the Lowest Level Literacy Learners and Why? *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 7, 1. 7–23.
30. Mercer, Sarah. 2012. The Complexity of Learner Agency. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 2. 41–59.
31. Milton, James. 2013. Key concepts in applied linguistics. *Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada*. 13. 175–191.
32. Nakayama, Akira, Heffernan, Neil, Matsumoto, Hiroyuki, Hiromori, Tomohito. 2012. The Influence of Goal Orientation, Past Language Studies, Overseas Experiences, and Gender Differences on Japanese EFL Learners' Beliefs, Anxiety, and Behaviors. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 2. 19–39.
33. Naruemon, Darett. 2013. Causes of English spelling errors made by Thai foreign language learners. *Review of Education, Communication and Language Sciences*. Vol. 10. 22–43.
34. Neary-Sundquist, Colleen. 2013. The use of hedges in the speech of ESL learners. *Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada*. 13. 149–174.
35. Ngoc Du, Nguyen. 2013. The influence of distributed leadership on teacher organisational commitment: Initial evidence from Vietnam. *Review of Education, Communication and Language Sciences*. Vol. 10. 69–90.
36. Pilar Agustín Llach, María del, Gallego Melania Terrazas. 2012. Vocabulary knowledge development and gender differences in a second language. *Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada*. 12. 45–75.
37. Prodeau, Mireille, Lopez, Sabine, Daniel, Véronique. 2012. Acquisition of French as a Second Language: Do developmental stages correlate with CEFR levels? *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 1. 47–68.
38. Roothoof, Hanne. 2012. Developing a methodology for researching the effects of corrective feedback on the acquisition of the past tense: A pilot study. *Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada*. 12. 211–242.
39. Rosas, Norma. 2013 Effects of input enhancement and visula prompts in childrens L2 acquisition of Spanish verbal morphology. *Estudios de Lingüística Inglesa Aplicada*. 13. 83–111.
40. Strube, Susanna, Van de Craats, Ineke, Van Hout, Roeland. 2013. Grappling with the Oral Skills: The learning processes of the low-educated adult second language and literacy learner. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 7, 1. 45–65.
41. Sylvé, Liss Kerstin, Sundqvist, Pia. 2012. Similarities between Playing World of Warcraft and CLIL. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 2. 113–130.
42. Takase, Atsuko, Otsuki, Kyoko. 2012. New Challenges to Motivate Remedial EFL Students to Read Extensively. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 2. 75–94.

43. Tarnanen, Mirja, Aalto, Eija. 2013. Studying in Comprehensive School with Low Second Language Writing Proficiency. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 7, 1. 83–97.
44. Tergujeff, Elina. 2012. The English Pronunciation Teaching in Europe Survey: Finland *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 1. 29–45.
45. Thackeray, William M. 2001. *Vanity Fair*. Wordsworth Classics.
46. Tholin, Jörgen. 2012. If You Get Double the Time: Teaching practices in the “Swedish/English” language subject option in Swedish nine-year compulsory schooling. *Apples – Journal of Applied Language Studies*. Vol. 6, 1. 69–91.

Literatūra

1. Adami, Elisabetta. 2009. To each reader his, their or her pronoun. Prescribed, proscribed and disregarded uses of generic pronouns in English. *Corpus Linguistics: Refinements and Reassessments*. Renouf, Antoinette, Kehoe Andrew (eds.). Amsterdam, New York: Rodopi, 281–308.
2. Baron, Dennis E. 1981. The Epicene Pronoun: The World That Failed. *American Speech*. 56/1. 83–97.
3. Baron, Dennis E. 1986. *Grammar and Gender*. New Haven, London: Yale University Press.
4. Bērziņa-Baltiņa, Valerija. 1973. *Latviešu valodas gramatika*. Vašingtona: Amerikas Latviešu apvienība.
5. Biber, Douglas et al. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman.
6. Downing, Angela and Locke, Philip. 1992/2006. *English Grammar*. London, New York: Routledge.
7. Endzelīns, Jānis. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
8. Frank, Francine W., Treichler, Paula. 1989. *Language, Gender, and Professional Writing: Theoretical Approaches and Guidelines for Nonsexist Usage*. New York: Modern Language Association.
9. Kalnača, Andra. 2008. Dzimtes stilistiskās funkcijas latviešu sarunvalodā. *LU Raksti. Valodniecība. Latvistika*. 728. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 28–34.
10. Kalnača, Andra. 2014. *A Typological Perspective on Latvian Grammar*. Berlin: De Gruyter.
11. MacKay, Donald G. 1983. Prescriptive grammar and the pronoun problem. *Language Gender and Society*. Thorne, Barry, Kramarae, Cheris, Henley, Nancy (eds.). Rowley, MA: Newbury House, 25–37.
12. Meistere, Anda. 2008. Kopdzimtes lietvārdu lietojums. *Letonika. Valodniecības raksti*. I. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 176–193.
13. Meistere, Anda. 2009. Sievietes nosaukumi publicistikas tekstos. *Valoda: nozīme un forma. Plašsaziņas līdzekļu valoda*. Lokmane, Ilze (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 44–58.
14. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). 2013. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
15. Quirk, Randolph et al. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Harlow: Longman.

16. Skujiņa, Valentīna (red.). 2007. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
17. Smiltnece, Gunta. 2008. Kopdzimtes lietvārdi latviešu valodā. *Linguistica Lettica*. 18. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 15–26.
18. Strelēvica, Dace. 2004. Par gramatiskajām dzimtēm un politkorektumu latviešu valodas kontekstā. *Linguistica Lettica*. 13. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 52–68.
19. Veisbergs, Andrejs. 1999. Dzimtes kategorija latviešu vārdnīcās. *Linguistica Lettica*. 5. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 48–59.

Summary

The use of the third person pronouns differs in the Latvian and English languages, if the pronoun antecedents are the nouns that denote a broad mixed-sex human group. The nouns that refer individually to a broad human group are labelled by Latvian linguists as false generic nouns and they traditionally follow the masculine gender inflection pattern and thus involve the use of generic *he* (all its forms). In the English language, there is no inflectional category for the gender of nouns, so the gender is signalled by the third person singular pronouns (*he*, *his*, *him*, *himself* for the male antecedents and *she*, *her*, *hers*, *herself* for the female antecedents). As the English language does not have a sex-neutral third person singular pronoun, the generic *he* has been traditionally used in the cases when a noun refers individually to a broad mixed-sex group of humans. However, during the last four decades the generic *he* has been questioned, because it is often perceived to be male and, therefore, implies discriminatory pronoun use in favour of males. In order to explore the generic pronoun use in the English language, a set of examples was extracted from three open-access journals containing articles in applied linguistics. The analysis of examples shows that the authors have avoided the use of generic *he* that has been replaced by coordinated pronoun forms (*he* or *she*; *he/she*), the combination *s/he* or the use *they* as a generic pronoun. However, the choice of generic *he* alternatives varies not only across the journals, but also in the articles belonging to one journal. The examples extracted from *The Balanced Corpus of Modern Latvian (BCML)* show that the nouns used in the contexts in which they denote a broad mixed-sex human group are used in masculine, and, consequently, serve as antecedents for the pronoun *he*.